

Str. 142: avtor govori o Madžarih, ki so l. 908 uničili Velikomoravsko, nato v isti vrsti nadaljuje: »Po zmagi nad Obri se nemška oblast okrepi itd.« Pisec nas je brez vsakega migljaja prestavil za 100 let nazaj, v dobo Karla Velikega, ko frankovska država ni bila še razdeljena, o čemer je govoril pred omembo Velikomoravske. Neinformiranega tak kronološki skok nazaj lahko zavede.

Str. 274: »Rimska Cerkev se ni dala zavesti od protestantov, da bi sprejela za bogoslužje ljudski jezik.« Zakaj: »zavesti«?

Str. 333 v odstavku o ideologijah, ki so se razvile ob racionalizmu in empirizmu: »Ene ko druge pa v bistvu kažejo, da jih je načel skepticizem. Tako se je na primer v območju rimske Cerkve izcimil (!) janzenizem.« V istem odstavku sledi beležka o Rousseauju brez kronološkega opozorila. Itd.

4. Dve drobni stvarni napaki. Na str. 160 (in Kidričevo Zgod. 145) je treba popraviti v naslednjem smislu: Po ustanovitvi zagrebške škofije konec 11. stoletja so južne prekmurske župnije (županija Zala) prešle od veszprémske k zagrebški škofiji (prim. Kovačič, ČZN 1926 in drugod). Do ustanovitve szombathelyske škofije 1777 je Prekmurje cerkvenoupravno spadalo pod Zagreb in Győr (tako tudi popravek Milka Kosa v novi izdaji Zgodovine Slovencev).

Str. 429: Küzmičeva Knjiga molitvena je izšla v prvi zdaji 1783.

Nova literarna zgodovina je rezultat in izkušnja za naprej. V svojih uspelih in pomanjkljivih straneh kaže stopnjo našega razvoja. Avtorji se prav gotovo zavedajo, da je mnogo ostalo nerešenega ali je le zasilno rešeno. Zato naj nepopolnosti spodbujajo k delu v smereh, ki jim dosedanji napori niso dovolj ustregli. Tudi v tem pogledu ima knjiga med nami svoje mesto in svoj pomen.

Stefan Barbarič

NOVI SRBOHRVATSKO-SLOVENSKI BESEDNJAK

Kar težko je verjeti, da smo šele zdaj dobili prvi obsežnejši srbohrvatsko-slovenski besednjak¹, potem ko smo v tem pogledu že zadovoljivo rešili odnose do nekaterih tujih jezikov. Kdor je moral doslej uporabljati prejšnje besednjake te vrste, mu je znano, kako sramotno — beseda ni nič preostra — pomanjkljiva je bila večina izmed njih. Napredek v tem pogledu lahko izmerimo tudi po primerjavi s prvim srbohrvaško-slovenskim besednjakom, Musičevim iz l. 1895, ki je doživel več izdaj in ima — 4700 besed! Jurančičev ima nekaj čez 70.000 gesel in je po vsem videzu najboljše in z našimi priročniimi besednjaki sploh. Za vsakdanjo rabo je ta obseg popolnoma zadosten in besednjaka pri prihodnjih izdajah pač ne bo treba bistveno razširjati.

Jurančičev besednjak smo dobili dobrih deset let po osvoboditvi in zamašil je veliko vrzel, da, lahko rečemo, da je bilo veliko napačnega storjeno zato, ker takega dela nismo imeli že ob osvoboditvi ali prej. Veliko tesnejša povezava med jugoslovanskimi narodi v povojni dobi je rodila v jezikovnem pogledu ob ugodnih tudi nekaj neugodnih posledic. Obilica besedil, ki smo jih dobivali v prevodu iz srbohrvaščine — tu ne mislim toliko na slovstvena dela, kolikor na dnevni tisk, radijska besedila, pravne predpise in podobno — je bila spričo naglice pri delu, nepazljivosti ali tudi nezmožnosti in podobnih vzrokov neprečiščena in nedogonana. Največkrat je bilo takim tekstom očitati okornost in prisiljenost, včasih pa tudi večjo popačenost. Ker nismo imeli dobrega besednjaka, poklicanim in nepoklicanim prevajalcem tega niti ne moremo preveč zameriti, saj je ravno velika sorodnost dveh jezikov največja ovira pri presajanju iz enega v drugega. Vrh tega se pri nas vsakomur zdi, da »zna« hrvaški ali srbski, čeprav je le nekoliko pogledal kak učbenik ali slovnico ali se nekaj let učil v šoli po nekaj ur tedensko. Odkar imamo Jurančičev slovar, malomarnost in neznanje ne bosta imela več svojega poglavitnega izgovora. Z druge strani bo, upajmo, besednjak opogumil nekatere naše republiške ustanove, da si bodo upale prevajati okrožnice, dobljene iz državnega središča, in jih ne bodo več razpošiljale kar neprevedenih svojim podružnicam, češ naj se znajdejo kar same, kakor vedo in znajo.

¹ Janko Jurančič: Srbohrvatsko-slovenski slovar. Ljubljana 1955. Str. XXX + 1192. Založila Državna založba Slovenije v Ljubljani.

Ob tej priložnosti bi samo omenili še drugo značilnost, ki jo je zadnje čase opaziti v govoricu številnih Slovencev, posebno takih, ki imajo poklicno ali kako drugače več stika s hrvaščino ali srbsčino. Vse več je namreč v njihovem govorjenju besed ali tudi celih fraz, kratko malo prevzetih iz bratskega jezika — in tu ne mislimo na nekdanje izposojenke, prevzete v slovenščino v prejšnjih desetletjih, to so marveč novi izrazi, ki jim je še močno čutiti tuji izvor, če človek le hoče prisluhnuti. Mislim, da tega nihče ne more biti vesel, tudi Hrvatje ali Srbi ne, saj zblíževanje med bratskimi narodi ni v tem, da bi si jezikovno izposojali drug pri drugem, temveč da drug ob drugem izpopolnjujejo vsak svojega in skušajo najti za vsak odtенок bratskega jezika primeren izraz v svojem. Mimogrede rečeno: ta pojav je tudi le enostranski, ker mi ni znano, da bi slovenščina podobno vdirala v srbohrvaški jezikovni krog. Zdi se celo, da je le-ta prav posebno odporen do slovenskih izrazov, saj tudi v uvodu k Jurančičevemu besednjaku slovenščine ni med slovanskimi jeziki, iz katerih sta si v dobi narodnega preroda izposojali besede srbsčina in hrvaščina. In če naj se povrnemo k slovenščini, Jurančičev slovar lahko precej pripomore, da zajezimo povodenj nepotrebnih izposojenk: večina takega blaga je izposojena nezavedno in besednjak bo prizadevnim hitro pokazal, da so si prilastili tujo lastnino, in jim dal za to domače nadomestilo.

Besednjak kaže svojo vrednost v uporabi, bolje kot v primerjavi s sebi sorodnimi deli. Pisec teh vrstic ga je uporabljal pri prevajanju precej težavnega besedila, Čosičevih »Korenin«, romana, ki je zelo bogat z manj znanimi izrazi in rekli. Reči moram, da mi je Jurančičev besednjak v veliki večini podal razlago za iskane besede, čeprav sem velikokrat zaradi primerjave pogledal tudi v Ristič-Kangrgov ali kak drug besednjak. V nekaterih primerih se pomeni, ki sem jih našel tu ali tam, niso povsem ujemali, in težko mi je presoditi, komu bi bilo treba dati prav. Eden izmed večjih razločkov se kaže n. pr. pri frazi »doči kome glave«, ki jo Jurančič sloveni s »spraviti koga s poti«, medtem ko ima Ristič-Kangrga: »to mu je i došlo glave — daran hat er ja sein Leben eingebüsst«, torej »to je plačal z življenjem«.

Zelo veliko je razmeroma gesel, ki jih mora Jurančič sloveniti z opisom ali s celim stavkom, ker v slovenščini nimamo ustreznega izraza. Tega je toliko, da človek kar čuti, kako se je srbohrvaščina v marsikakem pogledu razvila močneje od slovenščine, si ustvarila bogatejše izrazje. To velja že za številne izraze iz kmečkega življenja, za označbe ljudi, njihovih značilnosti in lastnosti, za odnose med njimi, pa tudi za marsikako glagolsko dejanje, za izražanje naravnih glasov in dogajanj in še za to in ono. Prav v primerjavi s tem izraznim bogastvom človek čuti, kako smo Slovenci marsikje okorni in neiznajdljivi, ko stvari rajši na dolgo in na široko opisujemo, kot da bi jim dajali kar imepa. Še najmanj menda zaostajamo pri rastlinskih in živalskih imenih, ki jih je v besednjaku na srečo zelo veliko — prijeten razloček v primeri z drugimi priročnimi besednjaki, ki so v tem pogledu večidel zelo skopi.

Pri slovenitvi izrazov je avtor besednjaka katerikrat kar naredil nov slovenski izraz, včasih v tesni naslonitvi na srbohrvaško besedo, včasih samostojneje. Morda je to katerikrat storil tudi ponevedoma, ker se mu je zazdelo, da pravimo tako in tako, čeprav izraza ni najti ne v Pleteršniku ne drugod. Dostikrat so taki izrazi posrečeno izbrani in se utegnejo uveljaviti, nekaterikrat pa so manj ustrezni, toda o tem bosta odločila raba in jezikovni razvoj. Resneje človeka motijo le redki primeri, recimo »brezdušnež«, »brezdušnica«, »brezdušnost« za »bezdušan«, »bezdušna«, »bezdušnost«, ki bo pač le »brezsrčnež« itd.; vsaj jaz za svojo osebo v slovenščini še nisem naletel na »brezdušnost« in podobne besede.

Glede tehnične ureditve besednjaka lahko rečemo, da je natisnjen pregledno in urejen nadve skrbno, čeprav je tisk spričo velikega obsega precej droben. Žal je v nečem podoben številnim drugim besednjakom, ki človeka tolikokrat jezijo in mu kradejo čas, ko jih uporablja: vse preveč je v njem izrazov, kjer je namesto razlage samo »glej...«. Ta metoda se zdi upravičena tam, kjer bi bila potrebna daljša razlaga ali cela skupina pomenov, toda velikokrat bi bila dovolj ena sama beseda, in tedaj bi si človek tudi pri Jurančiču želel, da bi jo našel kar na mestu in ne šele drugje. Kaj bi bilo res tako težko napisati: »samet m = somot — žamet« namesto: »samet m gl.

somot«? In takega blaga je še dosti. Res je, ponekod bi bil besednjak zato za kako vrstico obsežnejši.

Uvod je skrben in izčrpen, morda kar nekoliko preveč za besednjak. Bojim se, da bo večini uporabljavcev preobsežen in tako ne bodo prebrali niti tistega, kar bi bilo nujno za dobro uporabo besednjaka. Moti me tudi nekaj jezikovnih spodrseljavev, n. pr. »Jezik, čigar besedni zaklad«, ipd.

Teh nekaj pripomb naj ne zmanjšuje velikega priznanja, ki gre sestavljavcu za prizadevno, zelo skrbno in domiselno opravljeno delo. Njegov besednjak bo vsakemu slovenskemu izobražencu, ki ga bo znal uporabljati, dragocen priročnik in kažipot za boljše poznanje obeh jezikov. J. G.

Odgovori in pogovori

METODOLOŠKI POMENKI

Kateremu slavistu ne preseda branje zanikrno napisanih, navadno prepisanih vsebin domačih in tujih slovstvenih del, »označb oseb« in »svojih misli«? Nekoč dijakom ni bilo treba pisati *domačega čtiva*. Kljub temu so ga posamezniki neobvezno pisali! Pregledujem skoraj ducat zmečkanih, s srednješolsko pisavo izpolnjenih zvezkov: od pete šole dalje, šole prve ljubezni in poezije, sem si redno zapisoval podatke o prebranem izvenšolskem čtivu, ne da bi mi šola to naročala. Verjetno me je spodbudil kak bistrejši sošolec ali višješolec v dijaškem domu. Kaj sem si zapisoval? V začetku le naslov dela, poleg bibliografskih še kakšne biografske podatke, kratko vsebino, tu in tam »lastno« pripombo. Kako prijetno se je pozneje smehljali takim prvim samostojnim mislim in nerodnim stavkom petošolca!

Ker sem poleg del v slovenščini (izvirna in prevodi, tudi čtivo iz revij) prebiral tudi književnost v srbsko-hrvatskem in nemškem jeziku, sem delal zapiske v teh jezikih — s klasičnimi napakami kajpak. Ali naj bi jih kasneje popravljal, te sladke napake mladosti, ko pa bi si je tako želel nazaj! Kdo ne dela napak? Iz napak se učimo!

Kasneje nisem več pisal vsebin, pač pa sem izbiral in izpisoval lepa mesta, ki so nekako izražala bistvo, jedro umetnine. Dalje vsa druga mesta, ki so izražala življenjsko modrost, miselno lepoto, lepo razpoloženje, posrečeno opazovanje narave, dogodkov, skratka mesta, ki jih lahko kjer koli in kadar koli porabiš za citat (primerjaj članek Trdinove, JiS I, str. 139). Če to delaš celo z označbo strani, je tako gradivo povsem dostopno in porabno.

Še kasneje sem si nabiral uspele, redke metafore, stilistične posebnosti, pregovore, reke, gesla ipd., končno tudi mesta, na katerih se mi je odprl pogled v pisateljevo delavnico, kjer se je dal izluščiti zasutek motiva, kjer se je prikazal v luči načrt celotnega dela itd.

Prav tako sem si beležil vtise s slikarskih razstav, gledaliških predstav, koncertov in baletnih nastopov. V provincialnem mestu, kjer je bila klasična gimnazija z maturo najvišji učni in vzgojni zavod, smo se dijaki vneto udeleževali slehernega kulturnega življenja, kot sprejemalci in kot sodelavci (dijaški listi, odrski nastopi itd.).

Toda te navade nisem opustil niti na visoki šoli, v času akademskih svoboščin in vino et libidine, niti med daljšo boleznijo. Na minimum sem jo skrčil šele pri poklicnem delu in ko sem moral prebrati tudi zapise domačega čtiva.

Kajpak tak način branja književnosti zahteva ostrejšo osredotočenost, zato pa več časa in truda. Nikoli nisem del »požiral«, sama fabula me ni nikoli privlačevala, vedno sem dela bolj študiral ko bral. Največ petdeset do sto strani na dan! Dvakrat sem utegnil le redko katero knjigo brati, vso sem jo prvič predelal. Iz tega izhaja dalje, da pri takem počasnem in vestnem branju sam po sebi ne prideš do plaže, kriminalk. Toda kdo daje mlademu človeku merilo za izbiro čtiva? Priporočila slišiš v šoli, od prijateljev, ki jih za to upoštevaš, v tisku, nekaj morda po instinktu — včasih odloča že vabljev